

УДК 658.012.2

Скриньковський Р.М.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій
Львівського університету бізнесу та права

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СИСТЕМА ДІАГНОСТИКИ

ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE: NATURE, CLASSIFICATION AND SYSTEM OF DIAGNOSTICS

АНОТАЦІЯ

Уточнено сутність категорії «економічна безпека підприємства», під якою слід розуміти спеціально побудовану систему захисних заходів, головна мета котрої полягає у цілеспрямованому та повсякденному забезпеченні безперервної та водночас економічно ефективної і результативної діяльності підприємства за рахунок боротьби із різними чинниками та факторами, що чинять негативний вплив на цю діяльність. Запропоновано класифікацію економічної безпеки підприємства. Представлено систему діагностики економічної безпеки підприємства. Встановлено, що найважливішими бізнес-індикаторами системи діагностики економічної безпеки підприємства є такі: рівень безпеки за фінансовою складовою; рівень безпеки за кадрово-інтелектуальною складовою; рівень безпеки за інноваційно-техніко-технологічною складовою; рівень безпеки за інвестиційною складовою; рівень безпеки за маркетингово-ринковою складовою; рівень безпеки за політико-правовою складовою; рівень безпеки за обліково-аналітико-інформаційною складовою; рівень безпеки за екологічною складовою.

Ключові слова: підприємство, економічна безпека, система діагностики, інструментарій, метод, бізнес-індикатори.

АННОТАЦИЯ

Уточнено сущность категории «экономическая безопасность предприятия», под которой следует понимать специально построенную систему защитных мер, главная цель которой заключается в целенаправленном и повседневном обеспечении бесперебойной и одновременно экономически эффективной и результативной деятельности предприятия за счет борьбы с различного рода факторами, оказывающих негативное влияние на эту деятельность. Предложено классификация экономической безопасности предприятия. Представлена система диагностики экономической безопасности предприятия. Установлено, что наиболее важным бизнес-индикаторами системы диагностики экономической безопасности предприятия являются: уровень безопасности по финансовой составляющей; уровень безопасности по кадрово-интеллектуальной составляющей; уровень безопасности по инновационно-техніко-технологической составляющей; уровень безопасности по инвестиционной составляющей; уровень безопасности по маркетингово-рыночной составляющей; уровень безопасности за политико-правовой составляющей; уровень безопасности за учетно-аналитико-информационной составляющей; уровень безопасности по экологической составляющей.

Ключевые слова: предприятие, экономическая безопасность, система диагностики, инструментарий, метод, бизнес-индикаторы.

ANNOTATION

This paper specified the meaning of the category of "economic security of enterprise", which should be understood as specially constructed system of protective measures, the main objective of which is to provide purposeful and everyday production continuity and at the same time cost effective and efficient enterprise activity by combating various kinds of factors, that have a negative effect on this activity. The author proposed classification of economic security. The article presented diagnostic system of economic security of enterprise. It was established that the most

important business-indicators of the system of diagnostics of economic security of enterprise are: financial security; personnel and intellectual component security; innovation, technical and technological component security; investment component security; marketing and market component security; political and legal component security; accounting and analytical information component security; environmental component security.

Keywords: enterprise, economic security, system of diagnostics, tools, method, business-indicators.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економіки призвів до того, що функціонування підприємств сьогодні відбувається в умовах невизначеності та непередбачуваності зовнішнього середовища, особливо у 2014–2015 рр. через терористичні акти, російську військову агресію до України і незаконну анексію Криму Російською Федерацією.

У цих умовах нині важливого значення набуває формування системи діагностики економічної безпеки підприємства на засадах бізнес-індикаторів з метою ухвалення ефективних управлінських рішень, спрямованих на встановлення подальших напрямів та перспектив розвитку підприємства. Усе це обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні питання економічної безпеки підприємства, зокрема діагностики економічної безпеки, є одними з найбільш актуальних і відображаються у наукових працях таких науковців: В.О. Баранніка, С.В. Васильчак, Н.Ю. Гічової, С.Б. Довбні, І.О. Доценко, С.М. Ілляшенка, Д. Ковальова, Г.В. Козаченко, О.М. Ляшенко, В.І. Мейти, О.Ф. Новікови, І.Л. Плетнікової, Р.В. Покотиленка, В.П. Пономарьова, О.Л. Резнікова, Т. Сухорукової, А.М. Ткаченко, А. Фалович, І.А. Федоренко, Н.П. Фокіної, Ю.В. Шутяк та ін. [1–17].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на високий рівень дослідження загальних проблем розвитку систем діагностики певних сфер, видів діяльності та операцій суб'єктів господарювання, не вивченою залишається система діагностики економічної безпеки підприємства.

Метою статті є розроблення системи діагностики економічної безпеки суб'єкта господарювання (підприємства) на основі сформованих бізнес-індикаторів.

Досягнення визначеної мети передбачало вирішення таких завдань наукового дослідження:

- уточнити сутність категорії «економічна безпека підприємства»;
- запропонувати класифікацію економічної безпеки підприємства;
- сформулювати систему бізнес-індикаторів і представити метод діагностики економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Як засвідчує аналіз наукової літератури [1–6], виникає питання необхідності уточнення сутності поняття «економічна безпека підприємства».

Зважаючи на широкий спектр поглядів щодо категорії «економічна безпека підприємства», єдиного підходу до її трактування сьогодні немає. З огляду на це найбільш вдалим є такі визначення сутності економічної безпеки підприємства.

Наприклад, О.Ф. Новікова [1] вважає, що економічна безпека підприємства – це умови перебування ресурсів бізнесу підприємства (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки й устаткування, прав), а також подальших перспектив підприємства, в котрих вони по максимальному використовуються, в процесі ефективного функціонування та розвитку підприємства на основі уникнення як зовнішніх, так і внутрішніх перешкод.

Натомість вчені Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов та О.М. Ляшенко [2, с. 87] розглядають економічну безпеку підприємства як гармонійне поєднання в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, що функціонують поза межами підприємства та безпосередньо взаємодіють з цим підприємством.

Науковий погляд Д. Ковальова та Т. Сухорукової [3] стосовно цієї категорії така: це «захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на цій діяльності» [3, с. 48].

З позиції проф. С.М. Ілляшенка [4], категорія «економічна безпека підприємства» трактується як стан ефективності, отриманий за результатами використання ресурсів та ринкових можливостей підприємством задля здійснення захисту від негативних факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища та забезпечення сталого розвитку.

З метою уточнення та глибшого розуміння сутності економічної безпеки підприємства, на підставі аналізу праць [5, с. 274–275; 6, с. 307] визначено такі підходи до його формулювання:

- стратегічний (стан захисту від зовнішніх та внутрішніх небезпек);
- ресурсно-функціональний (результативне використання ресурсів чи потенціалу із виокремленням певних функціональних складових);
- ринковий (результативне використання ресурсів з метою забезпечення розвитку підприємства в ринкових умовах);
- комплексний (незалежний стан від неспокою);
- системний (гарантоване збереження рівноваги та стійкості, а також рівень захисту від різноманітних загроз);
- кримінальний (захищеність щодо економічних злочинів);
- конкурентний (присутність конкурентних переваг підприємства та ефективність функціонування підприємства у конкурентному середовищі);
- специфічний (розгляд економічної безпеки підприємства за певними специфічними ознаками та рисами).

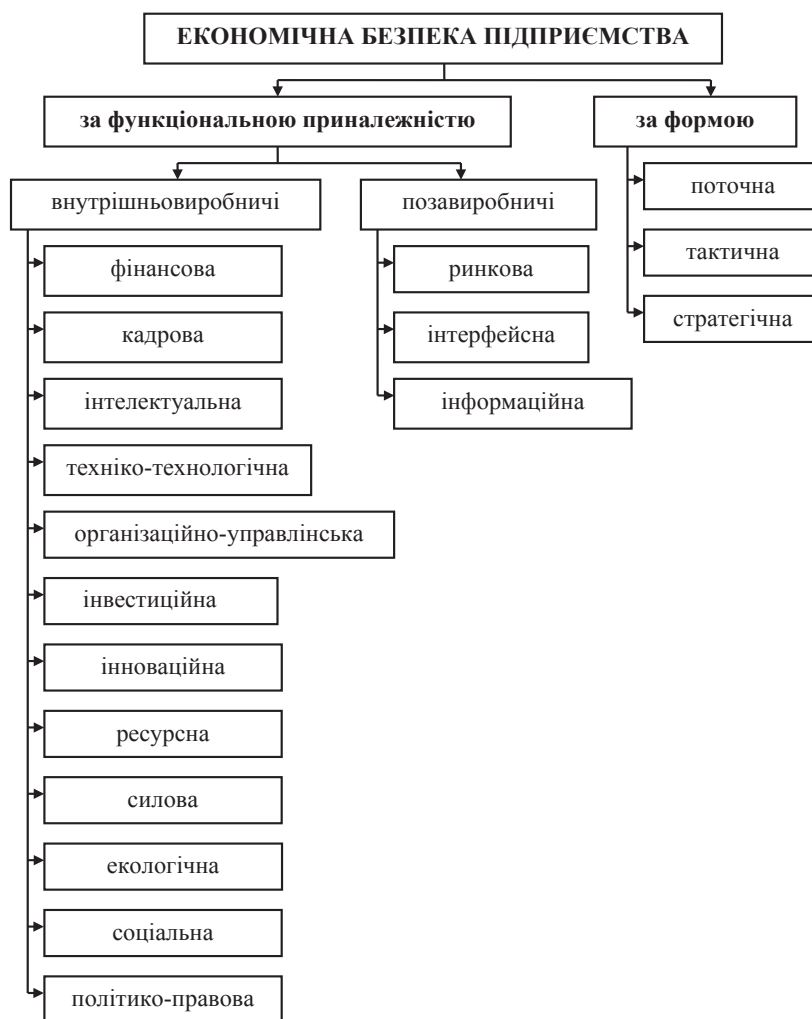

Рис. 1. Класифікація економічної безпеки підприємства

Джерело: на підставі праць [7–9; 10, с. 294; 11; 12, с. 101; 13]

На підставі цього під економічною безпекою підприємства слід розуміти спеціально побудовану систему захисних заходів, головна мета котрої полягає у цілеспрямованому та повсякденному забезпеченні безперервної та водночас економічно ефективної і результативної діяльності підприємства за рахунок боротьби із різного роду чинниками та факторами, що чинять негативний вплив на цю діяльність.

Слід зазначити, що економічна безпека підприємства складається з відповідних складових, котрі між собою функціонально пов'язані, проте суттєво різняться за значенням, показниками і методами забезпечення.

Кожна функціональна складова впливає по-різному на рівень економічної безпеки підприємства. Тому процес забезпечення високого рівня економічної безпеки передбачає встановлення, аналізування та оцінку ризиків і загроз кожній функціональній складовій економічної безпеки з метою їх попередження та протидії. З огляду на це діагностика є основою забезпечення економічної безпеки підприємства, оскільки вона передбачає цілеспрямоване оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, подальших напрямів та перспектив розвитку на засадах бізнес індикаторів для ухвалення ефективних управлінських рішень, спрямованих на розвиток підприємства.

Для підвищення загального рівня економічної безпеки підприємства необхідно максимально забезпечувати захист функціональних складових, що задіяні у діяльності, та котрі безпосередньо беруть участь у досягненні цілей та мети підприємства (рис. 1).

У праці академіка АЕН України А.М. Ткаченко [14] визначено, що оцінка рівня економічної безпеки підприємства переважно проводиться:

- загалом по підприємству із використанням експертних методів чи однакових показників для усіх складових економічної безпеки підприємства;

- за окремим розглядом складових економічної безпеки підприємства, а потім методом інтегрування зводиться до загального значення.

Відтак у науковій праці І.О. Доценко [15] запропоновано здійснювати оцінку рівня економічної безпеки підприємства за розробленим автором інтегральним індексом на основі оцінки впливу чинників підприємницького ризику.

Натомість Н.Ю. Гічова [16] стверджує, що діагностика економічної безпеки підприємства (відповідно до тримірного підходу) охоплює:

- оцінку рівня поточної безпеки (інтегральна оцінка фінансово-економічного стану підприємства);

- оцінку рівня тактичної безпеки (оцінка стану підприємства за виробничо-технічною, інтелектуально-кадровою і комерційною складовими);

- оцінку рівня стратегічної безпеки (оцінка стану підприємства за ринковою, соціальною,

інноваційно-технологічною, сировинною та енергетичною і екологічною складовими).

Варто також звернути увагу на те, що Ю.В. Шутяк [17] пропонує проводити діагностику рівня економічної безпеки підприємства за вдосконаленим автором методом мінімального прибутку, котрий містить такі елементи: витрати на матеріали, витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи, інші операційні витрати, відсоток інфляції за відповідний період, фінансові витрати та амортизаційні витрати.

На підставі викладеного та з урахуванням інформації у наукових працях [14–17], інтегральний рівень економічної безпеки підприємства (B) рекомендується визначати за формулою (1):

$$B = \sum_{l=1}^K (B_l \times v_l), \quad (1)$$

де, v_l – коефіцієнт вагомості рівня безпеки за l -ою складовою (розрахунок необхідно здійснювати експертним способом, де $\sum_{l=1}^K v_l = 1$); K – кількість рівнів безпеки за l -и складовими економічної безпеки.

Рівень безпеки за l -ою складовою (B_l) доцільно визначати за формулою (2):

$$B_l = \sum_{n=1}^{k_l} (P_{ln} \times w_{ln}), \quad (2)$$

де w_{ln} – коефіцієнт вагомості n -го показника рівня безпеки за l -ою складовою (розрахунок необхідно здійснювати експертним способом, де $\sum_{n=1}^{k_l} w_{ln} = 1$); k_l – кількість показників рівня безпеки за l -ою складовою економічної безпеки.

Нормування показника рівня безпеки за l -ою складовою економічної безпеки (P_{ln}) проводиться за формулою (3):

$$P_{ln} = 2^{\frac{m_{ln}^*}{m_h}}, \quad (3)$$

де, m_{ln} – n -ий показник рівня безпеки за l -ою складовою економічної безпеки; m_{ln}^* – n -ий показник рівня безпеки за l -ою складовою економічної безпеки за попередній період.

З огляду на зазначене та за результатами аналізу літературних джерел [7–13] встановлено, що ключовими бізнес-індикаторами системи діагностики економічної безпеки підприємства є такі:

- рівень безпеки за фінансовою складовою (показники фінансової стійкості, показники майнового стану, показники ліквідності, показники ділової активності, показники рентабельності (прибутковості), показники дебіторської і кредиторської заборгованості тощо) (B_1);

- рівень безпеки за кадрово-інтелектуальною складовою (показники чисельного складу персоналу, показники ефективності використання кадрів, показники оцінювання кваліфікації та інтелектуального потенціалу персоналу, показники якості мотиваційної системи тощо) (B_2);

– рівень безпеки за інноваційно-техніко-технологічною складовою (показники рівня технічної оснащеності праці, показники рівня прогресивності технологій, показники рівня механізації і автоматизації виробництва, показники рівня технічного устаткування, показники інноваційної активності, показники інноваційності продукції, показники наукоємності виробництва тощо) (B_3);

– рівень безпеки за інвестиційною складовою (показники ефективності (прибутковості, дохідності) інноваційних проектів, показники відтворення капіталу тощо) (B_4);

– рівень безпеки за маркетингово-ринковою складовою (частка підприємства на ринку, показник конкурентоспроможності продукції, рівень результативності від здійснення маркетингової політики, показник ринкової віддачі активів тощо) (B_5);

– рівень безпеки за політико-правовою складовою (частка договорів, за котрими відкрито судові справи, частка отриманих штрафних санкцій від загальної суми зобов'язань, показник якості юридичних послуг, відсоток витрат на юридичне забезпечення, показник юридичного менеджменту тощо) (B_6);

– рівень безпеки за обліково-аналітико-інформаційною складовою (показники повноти, точності, суперечливості, захищеності інформації, рівень продуктивності інформації тощо) (B_7);

– рівень безпеки за екологічною складовою (показник якості продукції, коефіцієнт використання відходів, рентабельність продукції з відходів, ступінь забрудненості навколишнього середовища тощо) (B_8).

Відтак інтегральний рівень економічної безпеки підприємства матиме такий вигляд (4) (див. також формули (1) – (3)):

$$B = B_1 \times r_1 + B_2 \times r_2 + B_3 \times r_3 + B_4 \times r_4 + B_5 \times r_5 + B_6 \times r_6 + B_7 \times r_7 + B_8 \times r_8 \quad (4)$$

Якщо значення інтегрального рівня економічної безпеки підприємства є вищим за 0,7, то це свідчить про високий рівень економічної безпеки, коли знаходиться в межах 0,4–0,7 – середній рівень та коли є нижчим за 0,3 – низький.

Діагностика економічної безпеки підприємства є частковою ціллю системи цілей діагностики діяльності будь-якого підприємства незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання.

Висновки. На підставі аналізу літературних джерел [1 – 6] уточнено сутність категорії «економічна безпека підприємства», під якою слід розуміти спеціально побудовану систему захисних заходів, головна мета котрої полягає у цілеспрямованому та повсякденному забезпеченні безперебійної та водночас економічно ефективної і результативної діяльності підприємства за рахунок боротьби із різними чинниками та

факторами, що негативно впливають на цю діяльність. Спираючись на результати аналізу наукових досліджень [14 – 17] встановлено, що найважливішими бізнес-індикаторами системи діагностики економічної безпеки підприємства є такі: а) рівень безпеки за фінансовою складовою; б) рівень безпеки за кадрово-інтелектуальною складовою; в) рівень безпеки за інноваційно-техніко-технологічною складовою; г) рівень безпеки за інвестиційною складовою; ґ) рівень безпеки за маркетингово-ринковою складовою; д) рівень безпеки за політико-правовою складовою; е) рівень безпеки за обліково-аналітико-інформаційною складовою; є) рівень безпеки за екологічною складовою.

Перспективи подальших розвідок в обраному напрямі полягають у формуванні групи часткових цілей системи цілей діагностики діяльності підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення : монографія / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко ; Ін-т економіки промисловості НАН України. – Донецьк, 2006. – 408 с.
2. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : монография / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко. – К. : Либра, 2003. – 280 с.
3. Ковалев Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48–51.
4. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки: науковий журнал. – 2003. – № 3. – С. 11–19.
5. Фалович А. Дослідження сучасних напрямків визначення сутності економічної безпеки підприємства / А. Фалович // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2013. – Вип. 1(8). – С. 271–278 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13fasebp.pdf>.
6. Федоренко І.А. Розвиток концептуальних підходів до визначення економічної безпеки промислових підприємств / І.А. Федоренко, В.І. Мейта // Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2013. – № 5. – С. 304–308 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/inek_2013_5_77.pdf.
7. Плетникова И.Л. Определение уровня и планирование экономической безопасности предприятия / И.Л. Плетникова // Вісник Технологічного ун-ту Поділля. Серія: Економічні науки. – 2000. – № 4. – Ч. 2. – С. 100–108.
8. Ильяшенко С.Н. Оценка составляющих экономической безопасности предприятия / С.Н. Ильяшенко // Проблемы обеспечения экон. Безопасности : матер. Межд. науч.-практ. конф. – Донецк : РИАДонНТУ, 2001. – С. 115–116.
9. Довбня С.Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С.Б. Довбня, Н.Ю. Гічова // Фінанси підприємств. – 2008. – №4. – С. 88–97.
10. Анісімова О.М. Інвестиційна безпека підприємства в контексті економічної безпеки: сутність, зміст, оцінка і система

- управління // О.М. Анісімова, О.С. Картечева // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. праць: у 2-х вип. ; ПДТУ. – Маріуполь, 2012. – Вип. 1. – Т. 2. – С. 293–297 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/5545>.
11. Бараннік В.О. Інноваційні, інформаційні та інвестиційні складові оцінки рівня економічної безпеки підприємства / В.О. Бараннік // Сучасні підходи до управління підприємством : матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11.04.2007 р.). – К. : НТУУ «КПІ» ВПІ ВПК «Політехніка», 2013. – Т. 1. – С. 8–14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://2.byurse.pp.ua/wp-content/uploads/2012/12/TOM1.pdf>.
 12. Васильчак С.В. Економічна безпека підприємства та її складова в сучасних умовах / С.В. Васильчак, А.І. Веселовський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.15. – С. 98–105 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nvunfu.esy.es/Archive/20_15/98_Was.pdf.
 13. Фокіна Н.П. Економічна безпека підприємств – найважливіша складова фінансової стійкості / Н.П. Фокіна, В.І. Бокій // Актуальні проблеми економіки: науковий журнал. – 2003. – № 8. – С. 111–114.
 14. Ткаченко А.М. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства / А.М. Ткаченко, О.Л. Резніков // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 1(17). – С. 101–106 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/45475>.
 15. Доценко І.О. Формування системи оцінювання рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням впливу підприємницьких ризиків / І.О. Доценко // Вісник Одеського національного ун-ту. Серія: Економіка. – 2013. – Т. 18. – Вип. 1. – С. 69–78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vonu_econ_2013_18_1_10.pdf.
 16. Гічова Н.Ю. Діагностика та підвищення економічної безпеки підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Н.Ю. Гічова; Національний гірничий університет. – Дніпропетровськ, 2010. – 23 с.
 17. Шутяк Ю.В. Діагностика економічної безпеки підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Ю.В. Шутяк; Хмельницький нац. ун-т. – Хмельницький, 2011. – 21 с.